

Felsefe
Yazıları

hilmi yavuz

BÜTÜN
ESERLERİ-6

TİMAR
EG

Felsefe ve Kuramlar 9	103 Nietzsche ve Bengidönüş
Kuram-Dil Bağıntısı Üzerine Bir Deneme 11	111 Felsefe ve Türk Düşüncesi
Marksizmin Doğrulanabilirliği Üzerine 18	113 Türk Dili ve Felsefe
Marx, Hukuk, Etik 26	118 Felsefe Geleneği Üzerine Notlar
Marx ve Saussure 33	125 Bir Arkeoloji Denemesi
Sartre ve Freud 44	133 Eleştiriler
Locke ve Lévi-Strauss 54	135 Somut'tan Soyut'a mı?
Déconstruction ve Derrida Üzerine Notlar 61	141 Wittgenstein'in <i>Tractatus</i> 'unda İki Sorunsal Üzerine
Felsefe ve Antropoloji 67	155 Küçükömer'in Kitabı Dolayısıyla: Bilimsel Yöntemler Üzerine Notlar
Fikirler ve Sınırlar 69	162 Hegel'i Çevirmek
Yapısalcılık Üzerine: Kuram mı? Yöntem mi? 73	166 Althusser'in ' <i>Felsefe ve Bilim Adamlarının Kendiliğinden Felsefesi</i> ' Üzerine
İnsan Doğası Üzerine 81	177 Kuram ve İdeoloji
Bilimin Konumu Üzerine 87	185 Bir Tartışma
Gereksiz Bilgi Olur mu?: Bir Antropolojik Temellendirme 91	187 Türkiye'de Felsefe Eğitimi Üzerine
Postmodernizm ve Felsefe Geleneği 97	191 Enç'e Yanıt
'Parçalı Yazı': Postmodernizmin Yolaçıcısı Olarak Nietzsche 100	195 İndeks

felsefe ve kuramlar

Kuram-Dil Bağıntısı Üzerine Bir Deneme

I

Bu yazı 'kuram' ve 'dil' arasında bir bağıntıdan söz edilebileceğini, 'kuram'ın bir dil gibi yapılandığını temellendirmeyi amaçlıyor. Kuşkusuz, sorunun bir de öteki-yüzü var: Felsefe ve söz bağıntısı. Bu yazı, sorunun bu yanına girmiyor.

'Kuram'ın bir dil gibi yapılandığını temellendirebilmek için 'kuram'ın ve 'dil'in gerçekliği betimlemediklerini kanıtlamak gerekiyor. Bu da, 'kuram'ın ve 'dil'in bir ontoloji içermediklerinin gösterilmesine bağlı. Buysa,

(i) Dilsel ve kuramsal önermelerin doğruluklarının, kural ve uzlaşımlara dayalı bir gramere bağlı olduğunu ve

(ii) 'Dil'de ve 'kuram'da çelişmeden söz edilemeyeceğini içeriyor.

'Kuram'ın bir ontoloji içermediğini gösterebilmek için de epistemolojik süreklilik (ve kopukluk), ontolojik süreklilik (ve kopukluk) kavramlarından yola çıkılıyor.

Epistemolojik süreklilik,

(1) *Dünyaya ilişkin bilgiler kuramlardan bağımsız yollardan elde edilir, önermesini içerir.*

Ontolojik süreklilik ise,

(2) *Kuramlardan bağımsız sürekli ve gerçek bir dünya vardır, önermesini içerir.*

Şimdi (1) ile (2) arasındaki ilişkiye bakalım: (1)'le (2)'yi, bir çelişmeye düşmeden, birlikte-evetleyebiliriz. Öte yandan, (2) ile (1)'in değillemesi (*negation*) olan

(3) *Dünyaya ilişkin bilgiler kuramlardan bağımsız yollardan elde edilmez, (epistemolojik kopukluk) önermesini de, bir çelişmeye düşmeden, birlikte-evetleyebilmek olası. Öyleyse şöyle diyebiliriz: Ontolojik süreklilik, ne epistemolojik süreklilikle ne de epistemolojik kopuklukla çelişir. Bu, ontolojik sürekliliğin epistemolojik süreklilik ya da epistemolojik kopukluk karşısında tavrının bağılanımsız (noncommittal) olduğunu gösterir.*

Şimdi de ontolojik süreksizliğin konumunu irdeleyelim. Ontolojik süreksizlik,

(4) *Kuramlardan bağımsız sürekli ve gerçek bir dünya yoktur, önermesini içerir. Bu önerme ile (1) ve (3) arasındaki ilişkilere bakalım: (4)'le (3)'ü, bir çelişmeye düşmeden, birlikte-evetleyebiliriz; ama (4)'le (1)'i, bir çelişmeye düşmeden, birlikte-evetleyemeyiz.*

Öyleyse şöyle diyebiliriz: Ontolojik kopukluk, ontolojik süreklilik gibi epistemolojik süreklilik ya da epistemolojik kopukluğa karşı bağılanımsız değildir.

Öte yandan, ontolojik kopukluk,

(5) *Ne kadar kuram varsa, o kadar dünya vardır, önermesini içerir.*

Bu durumda iki sorunsalla karşı karşıyayız: Bir yanda, kuramlardan bağımsız, gerçek ve sürekli bir dünyanın

varlığını koyutlayan, ama epistemolojik süreklilik ve epistemolojik kopukluğa karşı bağlanımsız bir sorunsal; öte yandan, epistemolojik kopuklukla birlikte-evetlenen, ama epistemolojik süreklilikle çelişmeye düşen bir sorunsal.

Oysa bu, sorunu yanlış bir ikilik (*duality*) içinde görmektir. Kuramın bir ontolojiyi zorunlu olarak içermediği gösterilebilirse, (5)'inci önerme geçerliliğini yitirecek ve epistemolojik kopukluğun bir ontolojiyle birlikte-evetlenmesine gerek kalmayacaktır.

Bunu göstermek için de felsefi realizmin tutamaklarının sorgulanması gerekiyor. Felsefi realizm, özellikle matematik önermelerin doğruluk ya da yanlışlıklarını belirleyen ideal nesnelere (*formlar*) olduğunu, bunların empirik-olmayan bir alanda bulduklarını savunur. Matematik önermelerin anlamları, onlara tekabül eden (*correspond*) matematik olgularla açıklanır.¹ Bu, genellikle 'Platonculuk' diye adlandırılan bir yaklaşımdır.

Felsefi realist yaklaşımı, matematikle sınırlı saymayan, onun bilim alanında da geçerli olduğunu savunanlar da var. Bunlara göre, matematik alanında olduğu gibi, bilimsel bilgi alanında da, bilgi içeren önermeleri doğru ya da yanlış kılan, bu önermelerin empirik-olmayan bilim nesnelere ilişkinlikleridir. Bu tür realizmin bugün en önemli temsilcisi, kuşkusuz, Roy Bhaskar'dır. Bhaskar, bilim nesnelere zihinden bağımsız (*intransitive*) ve yapılanmış (kendilerini görünüşte ortaya koymayan) nesnelere olduğunu söylüyor.² Öyleyse, bilimsel bir önermenin doğrulu-

1 John T.E. Richardson, *The Grammar of Justification*, Sussex University Press, Sussex, 1976, s. 35.

2 Roy Bhaskar, *A Realist Theory of Science*, Leeds Books, Leeds, 1976, s. 31.

ğu ya da yanlışlığı, ona tekabül eden bilimsel olguyla açıklanacaktır.

Oysa matematikte olsun, bilimde olsun Bhaskar'ın deyişiy-le *intransitive* nesnelere kurulan bir ontoloji koyutlamaya gerek yoktur. Burada soru şu oluyor: Böyle bir ontolojik alana gerek yoksa matematikte ve bilimde önermelerimizi nasıl temellendireceğiz? Bu sorunun yanıtını konstrüktivizm veriyor: Matematik önermelerin (ve bilim önermelerinin) zihinden bağımsız (*intransitive*) nesnelere tekabül edip etmedikleriyle değil, kural ve uzlaşımına uygun olup olmadıklarıyla temellendirilmesi gerekiyor. Görülüyor ki, konstrüktivizm, bilimin ve matematiğin temellendirilmesi için bir ontoloji içermiyor. Richardson'un belirttiği gibi, Wittgenstein, matematiği, Brouwer'in yolundan giderek bu doğrultuda temellendirmektedir.³ Matematik için olsun, bilim için olsun, bir ontolojinin koyutlanmasına gerek kalmayınca, kuramların betimleyici olmaları da gerekmez, - tıpkı bir dil gibi!

II

'Dil'in betimleyici olmadığını Winch'ten öğreniyoruz. Yukarıda kuram'dan söz ederken ontolojik kopukluk'un,

(5) *Ne kadar Kuram varsa, o kadar dünya vardır*, önermesini içerdiğini söylemiş, bu önermeyi kanıtımızın dışında bırakmak için de konstrüktivist yöntemi yeğlemiştik. Şimdi de, 'dil'e ilişkin eşyapılı bir önermeyi (buna, *Sapir-Whorf önermesi* diyoruz) alalım:

3 Kuşkusuz, Wittgenstein'in 'Temellendirme' teriminin bu bağlamda bize yanlış bir izlenim vereceği konusundaki düşüncelerini bilmez değilim. (F. Waismann, *Introduction to Mathematical Thinking*, Hafner, New York, 1951, s. 121-122.)

(5') *Ne kadar dil varsa, o kadar dünya vardır.*

Bu önerme,

(6) *Farklı diller, farklı gerçeklikleri betimlerler, önermesini içerir.*
Oysa Winch,⁴

(7) *Farklı diller, aynı gerçekliği betimleme doğrultusunda farklı yaklaşımlar olarak düşünülemez,⁵ gibi doğru bir önermeden, Trigg'in yaptığı gibi,⁶ (5')'nün çıkarılamayacağını belirtiyor. Winch'e göre, dil gerçekliği betimlemez; ashında hiçbir şeyi betimlemez; betimleyenler, o dili konuşanlardır. Saussure'ün ayrımı bağlamında düşünülürse, Winch'in sözlerini dil betimlemez, söz betimler diye yeniden yazabiliriz.*

'Dil'in gerçekliği betimlemediği nasıl gösterilecek? Winch⁷ şu yolu izliyor:

(A) *Ahmet, Ali'nin acı çektiğine inanıyor,*

(B) *Mehmet, Ali'nin acı çektiğine inanmıyor, önermelerini alam. Aynı dil, gerçekliğe ilişkin farklı inançları betimliyor gibi görünüyor. Öte yandan Ahmet'le Mehmet'in aynı dili konuştuklarını varsayıyoruz; dolayısıyla, 'acı' sözcüğünden aynı şeyi anlıyorlar; öyleyse, gerçekliğe ilişkin bir inancı da paylaşıyorlar: 'Acı' diye bir duygunun olduğu inancını! Başka türlü söylersek:*

4 Peter Winch, *Understanding a Primitive Society, Ethics and Action*'da, Routledge and Kegan Paul, 1972.

5 Roy Bhaskar ise, farklı kuramların aynı gerçekliği betimleme doğrultusunda, farklı yaklaşımlar olarak düşünülebileceği görüşündedir. (David-Hillel Ruben, *Marxism and Materialism*, The Harvester Press, Sussex, 1979, s. 100).

6 Roger Trigg, *Reason and Commitment*, Cambridge University Press, 1973, s. 15.

7 Peter Winch, *Language, Belief and Relativism, Contemporary British Philosophy*'de (ed. H.D. Lewis), George Ailen and Unwin, Londra, 1976, s. 325.

(C) Ahmet 'acı diye bir şey varsa, betimlemesi X'dir' diye düşünüyor (inanıyor);

(D) Mehmet 'acı diye bir şey varsa, betimlemesi X'dir' diye düşünüyor (inanıyor) önermesi, gerçekliğe ilişkin aynı inancı betimliyorlar. Öyleyse (A) ve (B) önermeleri bağlamında, gerçekliğe ilişkin farklı inançlar; (C) ve (D) önermeleri bağlamında ise gerçekliğe ilişkin aynı inanç betimleniyor. İşte çelişme! Öyleyse, *Reductio Ad Absurdum* yoluyla, Dil, gerçekliği betimler, önermesi yanlıştır. Bu önerme yanlışa, (6) da yanlıştır; (6) yanlışa (5) de yanlıştır. Çünkü betimleme (A) ve (B) önermelerinde yapılmaktadır, bu da dil düzlemi değil, söz düzlemidir. Winch, bu yargıyı şöyle özetliyor: 'Dil'in grameri, gerçekliğin doğasına ilişkin bir kuram olamaz.

III

'Dil'le kuram arasında, çelişme bağlamında da bir eşyapılılık görüyoruz. Winch, çelişmenin dil düzleminde değil, konuşan (söz) düzleminde ortaya çıktığını kanıtlamıştı - 'dil' gerçekliği betimlemiyordu çünkü! İmdi, çelişmenin kuram düzleminde de ortaya çıkmadığını kanıtlayabilir miyiz?

Kojève, Hegel'in bunu gösterdiği düşüncesindedir.⁸ Hegel, diyor Kojève, 'Fenomenoloji'de, bilimsel düşüncenin kendi hakikatine ulaşamayacağını belirtir. Terimin gerçek anlamıyla bir bilimsel hakikat yoktur. Vulgar bilimin, Hegel'e göre, somut gerçekle değil, soyutlamalarla ilgisi vardır. Vulgar bilimde somut gerçek, düşünceden bağımsızdır. (Burada,

8 Alexandre Kojève, *Introduction à la Lecture de Hegel*, Gallimard, Paris, 1947, s. 454.

Bhaskar'ı anımsamamak elde değil, Hegel, *avant la lettre*, Bhaskar'ı eleştirir gibidir!) Oysa böyle bir özerk gerçek (Platonun *formları* Kant'ın *Ding an Sich'i*) yoktur. Vulgar bilim bu (olmayan) özerk gerçekle uğraşmakta, somut gerçekle uğraşmamaktadır.

Kojève, Hegel'de bilimin böyle yorumlanmasının, daha sonraki bilimsel verilerle de doğrulandığına dikkati çekiyor. Kojève'e göre, Quanta Fiziği'nde bu problem, Heisenberg'in belirlenimsizlik bağıntılarıyla dile gelir. Bu bağıntılarsa fizik deneyimin yetkin olmadığını gösterir; çünkü bu, 'Reel Fizik'in (Kojève, burada, somut gerçekliği kastediyor) tam ve upuygun bir betimlemesini veremez. Öte yandan, bu bağıntılar Niels Bohr'un formüle ettiği ünlü *Notions Complementaires* ilkesini de gündeme getirir. Bunun anlamı şudur: Gerçek'in, fizik (*sözel*) betimlemeleri, zorunlu olarak çelişmeler içerir: Reel fizik, eşzamanlı olarak bütün uzamı dolduran dalga ve bir noktada lokalize olmuş korpüsküldür. Kuram, matematik formülasyonlarla bu çelişmeyi (Hegel'in terimleriyle söylersek, 'Reel Fizik'teki bu çelişmeyi) ortadan kaldırmaktadır. Bu da fiziğin (yine Hegel'in terimleriyle söylersek, 'vulgar bilim'in) somut gerçeği ele almadığını, dolayısıyla da, onu betimlediğini kanıtlar.

Marksizmin Doğrulanabilirliği Üzerine

Marksizmin bilimsel bir kuram olup olmadığına, Sir Karl Popper tarafından sorgulandığını biliyoruz. Popper'in 'sınır çizme problemi' (*abgrenzungsproblem*), 'bilim'le 'sahte-bilim'i (*pseudo-science*) ayırır ve Marksizmi (Psikanalitik kuram ve Adler'in kuramı gibi) sınırın ötesine, sahte-bilim bölgesine koyar: Marksizm, bilim değildir; çünkü bir kuramın bilimsel olup olmadığına ölçütü, onun yanlışlanabilir olmaya (*falsifiability*) açık olabilmesidir. 'Olabilmesidir' diyorum, nedeni şu: Popper, 'kuram'ın kendisini sürekli sınaması gerektiğini öne sürüyor; ona göre sınanabilirlik (*testability*), yanlışlanabilirlik anlamına geliyor. Bir kuram, kendini sınamaya (dolayısıyla yanlışlanmaya) kapalı tutuyor, Popper'in deyişiyle konvansiyonalist bir strateji uygulayıp *ad hoc* (belirli bir amaç için; burada 'doğrulanma amacıyla') önermeler kullanarak sürekli doğrulanıyorsa; o kuram, bilimsel bir kuram değildir. Popper, kuramların doğrulanması (*verifiability*) yerine, 'pekiştirici' (*corroborative*) bir yaklaşım öneriyor. Bir kuram, bilimsel olabilmek için yanlışlanmaya açık olmalı, yanlışlamaya yönelik (doğrulamaya değil!) sınavlarla kendini sürekli sınamadan geçirmeli ve bu sınavlardan yanlışlanarak değil, 'pekiştirici kanıtlar'la (*corroborating evidence*) çıkmalıdır. Bu durumda söylenebilecek olan, 'kuram'ın yan-

lışlamaya yönelik etin sınamalardan geçmesiyle doğru-
lanmış ya da olası (*probable*) olmadığıdır. Olsa olsa bu
kuram, yüksek derecede pekiştirilmiş (*corroborated to a
high degree*) denebilir Popper'e göre; - ve, o kadar!⁹

Marksizmin, kendini yanlışlanabilir olmaya kapatmış ve
konvansiyonalist stratejilerle *ad hoc* yardımcı önermeler
bulup buluşturarak ne yapıp edip kendisini doğru lanmış
gösteren bir sahte-bilim olduğu savı, onun dar anlamda
'kestirim'e (*prediction*) dayalı bir şema sunduğu varsayımı-
nı içerir. Kısaca, Popper, yanlışlanabilirlik ltn bütün
bilimsel kuramlar için tek lt sayarak, kuramların pekiş-
tirilebilirliklerini (dolayısıyla, bilimselliklerini), kestirime
indiriyor. Kuramın yanlışlanması, ancak kestirimin yanlış
ıkması koşulunda olanaklıdır. Oysa bilimsel şemalar,
Putnam'ın da belirttiği gibi,¹⁰

şema: 1

Kuram

Yardımcı varsayımlar (*auxiliary hypotheses*)

Kestirim: Doğru ya da yanlış?

tipi, kestirime dayalı şemalarla sınırlı değildir. şema,
kuram ve yardımcı varsayımlarla kestirimin öngörüldüğü
bir şema (şema: 1) olabileceği gibi,

9 Karl R. Popper, *Conjectures and Refutations*, Routledge and
Kegan Paul, Londra, 1965, s. 33-65.

10 Hilary Putnam, *The 'Corroboration of Theories' (Scientific
Revolutions içinde) Oxford Readings in Philosophy*, Oxford
University Press, Oxford, 1981, s. 60-79. (ed. Ian Hacking,
Oxford Paperbacks)

Şema: 2

Kuram

???

Açıklama gerektiren olgular

biçiminde, ve kestirimi değil de açıklamayı (*explanation*) öne çıkaran bir şema da olabilir (Şema: 2).

Dahası, Popper'in Marksizmin yapısını, Şema: 1'deki gibi kurguladığı bile söylenemez. Öyle kurgulamış olsaydı, kestirimin yanlış çıkmasını (yanlışlanmasını), kuramın yanlışlanmış olmasının kanıtı kabul etmekte bu kadar ivedi davranmazdı. Kestirimin yanlışlığı, kuramın yanlışlığını içerir elbet; ama bu içerme olumsal (zorunsuz: *contingent*) bir içermedir. Çünkü Şema: 1'e göre kestirim'in yanlışlığı, (i) Popper'in öngördüğü gibi kuram'ın yanlışlığından ileri gelebileceği gibi, (ii) yardımcı varsayımların yanlışlığından da ileri gelebilir. Nitekim Şema: 1'i önermeler mantığı notasyonuyla,

Şema: 3

$$p.q \dots \dots > r$$

(p: Kuram; q: Yardımcı varsayımlar; r: Kestirim)

olarak yazdığımızda, r'nin yanlış olmasının, p'nin ya da q'nun yanlış olmasından ileri gelebileceği açıkça görülür.

Popper söylemiyor ama bu durum, onun Marksizmi Şema: 1'deki gibi bile görmediğini gösterir. Popper'in ölçütü, örtük olarak, kestirimin yanlışlanmasının doğrudan doğruya kuramın yanlışlanmasını içerdiğiidir. Bunu öne sürebilmek, şemanın

Şema: 4

Kuram

Kestirim: Doğru veya yanlış?

biçiminde yazılmasını önvarsayar. Popper, bu durumda yardımcı varsayımları şema dışı bırakıyor ve Marksizme önce çok yoksul bir şema (Şema: 4) atfediyor, sonra da bu şemaya bakarak *ad hominem* bir kanıtla Marksizmi sınırın öte yanında, sahte-bilim (*pseudo-science*), ya da ideoloji yanına atıveriyor!

Bir de şu var elbet: Marksizmi kestirime dayalı bir kuram kabul etmek ve Marksist kurama dayalı kestirimlerin yanlış çıktığını (örnekler çok: İlk Sosyalist Devrim'in İngiltere'de gerçekleşeceği; emperyalizm çağında ulusal savaşların olamayacağı, vd.) öne sürmek de olasıdır. Popper, ayrıca bunu da, -Marksist kuramdan yola çıkılarak yapılan bu kestirimlerin yanlış çıktığını da- söylüyor. Oysa György Lukács'ın *Bukharin Sosyolojisi*'ni eleştirirken de belirttiği gibi¹¹ sosyal bilimlerde kestirim olanaksızdır (*The impossibility of prediction in the social sciences*). Bukharin, tıpkı doğa bilimlerinde olduğu gibi sosyal bilimlerde de kestirimin olanaklı olduğunu öne sürmüştü. 'Bir olgunun ileride ortaya çıkacağına (gerçekleşeceğine) ilişkin (herhangi) bir kestirimde bulunulamıyorsa eğer, bu doğası gereği istatistiksel olan sosyal gelişme yasaları konusunda yeterince bilinenmiş olmayışımızdan'dı Bukharin'e göre; Lukács, buna karşılık şunları söylüyor: "Bukharin'in doğa bilimlerine eğilimli olması, onu, istatistiksel kestirimler-

11 G. Lukács, *Bukharin's Sociology*, *New Left Review*, 39, September/October 1966, Londra.

den çok, olayların hangi doğrultularda (*directions*) gelişeceği ya da hangi yönsemeleri (*tendencies*) içereceğine ilişkin bilgilerimizin, bilinenle bilinmesi gereken arasındaki farkın sonucu olduğunu değil, ama objenin kendisindeki nesnel, *niteliksel farkın sonucu* [altını Lukács çiziyor, H.Y.] olduğunu unutmaya götürmüş olmalıdır.”¹²

Öyleyse şu: Marksist şema, ‘bilinen’den (kuram + yardımcı varsayımlar), ‘bilinmesi gereken’e (kestirim: doğru mu, yanlış mı?) doğru eklenilen bir yapı sunmaz bize; şema, (Marksizmde) ‘obje’nin kendisindeki ‘nesnel, niteliksel fark’ta temellenir. Peki, Lukács’ın dile getirdiği bu ‘fark’ nedir? ‘Obje’nin kendisindeki ‘nesnel, niteliksel fark’tan (*the objective qualitative difference in the object*) neyi anlamalıyız?

Marksist epistemoloji (ki burada özellikle Louis Althusser’in *Pour Marx ve Lire le Capital*’inden yararlanacağız), ‘bilim’in (‘kuram’ın) ereğini ‘doğru bilgi’ olarak belirler; ‘kestirim’in başarısı olarak değil! Marx’ın *Kapital*’i kuramsal bir üretilir ve toplumsal gerçeklikteki gündelik deneyimlerle karşılaştırılmaz ve doğrulanamaz (*verifié*)¹³ Toplumsal bir fenomenin doğrudan gözlemlenmesinin, kavramların gelişimi ve geçerliliğiyle olsa olsa, sınırlı bir ilişkisi (*relevance*) olabilir. Demek ki bilim (kuram) somut ve gözlemlenebilir objektlerden yola çıkılarak gerçekleştirilen bir soyutlama değildir. (Bu, Lukács’ın da belirttiği gibi, kuramla yöntem arasında bir ayırım öngörmek demektir.) ‘Gerçek’in Somut olarak kavranmasıyla ‘bilgi’nin (bilim, kuram) soyut olarak kavranması arasında öngörülen verili (konvansiyonel) ayırım -ki

12 A.g.y.

13 M. Glucksmann, *Structuralist Analysis in Contemporary Social Thought*, Routledge and Kegan Paul, Londra, 1974, s. 112.

Gerçek: Somut

Bilgi: Soyut

biçiminde de yazılabilir- Marksist epistemolojide geçerli değildir.

Bu ayırım,

(i) doğru (?), gerçek objenin empirik olarak kavranabileceği (*Objenin Empirisizmi*);

(ii) 'hakikat'in (ya da 'bilgi'nin) empirik objeden soyutlama yoluyla elde edilebileceği (*Öz'ün İdealizmi*)

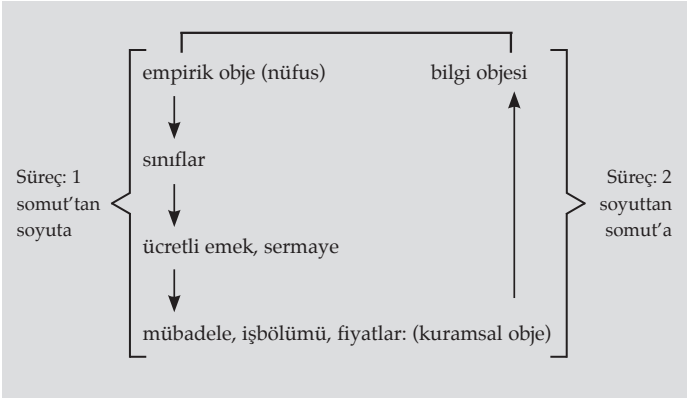
gibi iki varsayıma dayanır. Bu varsayımlar bilim'in, tıpkı on yedinci yüzyıl iktisatçılarının yaptığı gibi empirik objeden kuramsal (teorik) objeye ('somut'tan 'soyut'a) doğru ilerleyen bir pratik olarak görülmesine neden olurlar. Ama Lukács'ın da imlediği gibi bu, henüz objenin kendisinde *nesnel, niteliksel bir farkın* ortaya çıktığını göstermez. Somuttan soyuta ya da empirik objeden kuramsal objeye varmak, bilimsel sürecin (kuramsal pratiğin) bir bölümüdür (Buna Süreç: 1 diyoruz). İşte asıl bundan sonrası, kuramsal (soyut) objeden, tekrar empirik objeye dönüş süreci (Süreç: 2) ile kuramsal pratik etkinlik tamamlanmış olur. Bu süreç kuramsal objenin ya da Marx'ın deyişiyle 'düşünce-somutu'nun (*Gedankenkonkretum*), empirik objeyi bilgi objesine dönüştürdüğü süreçtir. Süreç: 1'de empirik obje olarak kavranan obje, Süreç: 2'de (kuramsal obje dolayımında) bilgi objesine dönüşecektir. Böylece objenin kendisinde *nesnel, niteliksel fark* meydana gelir. Bu, objenin önce empirik obje olarak, sonra da kuramsal obje dolayımında bilgi objesi olarak kavranması demektir.

Bu yöntemin en açık bir biçimde dile getirilişini, yine Marx'ta buluyoruz. Marx *Grundrisse*'in 'Giriş' bölümünde

(‘Ekonomipolitik’in Yöntemi’ arabaşlığı altında) verili bir ülkeyi ekonomipolitik açısından incelendiğimizde işe örneğin, o ülkenin nüfusundan, bunun sınıflar, kent, taşra ve sahil kesimleri arasındaki dağılımından; değişik üretim, ihracat, ithalat, yıllık üretim ve tüketim, meta fiyatları vb.’den başladığını, kısaca gerçek ve somut olandan (‘nüfus’tan) başlamanın doğru gibi gözüktüğünü belirtir. “Oysa,” der, “daha dikkatli bakıldığında bunun yanlış olduğu ortaya çıkar. Nüfus (*population*), örneğin, oluşmuş bulunduğu sınıfları dışarıda bırakırsak, bir soyutlama (*abstraction*) olarak kalır.” Marx’a göre, nüfus sınıflara; sınıflar ücretli emek, sermaye vb.’ye; ücretli emek ve sermaye ise mübadele, işbölümü, fiyatlar vb.’ye; indirgemenin anlaşılabilir. Öyleyse, işe nüfus’la başlamak, ‘bütün’ün bulanık bir tasavvurundan (Alm. metinde *vorstellung*; İng. metinde *chaotic conception*) yola çıkarak, daha ileri düzeyde belirlemeler (*determinations*) yoluyla, analitik olarak basit kavramlara (*Begriff*), yani, imgelemsel somuttan, daha incelenmiş soyutlamalara doğru ilerlemek gerekir - tâ ki, en basit belirlenimlere varıncaya kadar! Buradan sonra yolculuğu, gelinen yollardan geriye doğru yapmak ve yeniden ‘nüfus’ kavramına varmak söz konusudur. Ama bu kez nüfus, artık kaotik bir tasavvur olarak değil, çok sayıda belirlenimler ve ilişkilerden oluşan zengin bir bütünlük olarak görünür.¹⁴

Somutun zihinsel yolla (*Gedankenkonkretum* ya da *kuramsal objeler* yoluyla) yeniden edinimi (*reappropriation*) diye adlandırılan süreç böylece tamamlanmış oluyor. Burada bir kestirim ya da bir açıklama söz konusu değildir artık;

14 Karl Marx, *Grundrisse* (The Pelican Marx Library, çeviri ve önsöz Martin Nicklaus, Londra, 1974, s.110-111). Bu metinde, Sevan Nişanyan’ın *Grundrisse* çevirisinden de (Birikim Yayınları, İstanbul, 1979, s.168-169) yararlandım.

bir başka deyişle, doğrulanabilir - ya da (aradaki epistemolojik farkı gözardı etmeden söyleyelim) -yanlışlanabilir olmak - sorunsalının içinde değildir. Marksizm, 'doğru' olduğu için başarıyla uygulanmıştır; yoksa başarılı olduğu için 'doğru' değil!¹⁵ Ve bu doğruluğun 'kuram'ın empirik objeyle (örneğin, kestirimin öngördüğü olguyla) sınanmasıyla hiç mi hiç ilgisi yoktur... Kuramın doğruluğu, empirik objeyi düşünce-somutu (*Gedankenkonkretum*) yoluyla bilgi objesine dönüştürmede, önce 'somut'tan 'soyut'a, sonra 'soyut'tan 'somut'a yönelmedeki tutarlılıktır.

15 L. Althusser, E. Balibar, *Lire Le Capital*: "C'est parce que la théorie de Marx était vraie qu'elle a été appliquée avec succès, ce n'est pas parce qu'elle a été appliquée avec succès, qu'elle est vraie", Maspero, Paris, 1968, s. 72.